

LIKOVNA SVESKA

TAVAN MIODRAGA — DADA ĐURIĆA

Beograd, jesen 1971.

Dugo nisam bila u ulici Strahinića Bana, ulici koja je puna lipa. Ušla sam u broj trideset jedan, dvospratnu zgradu, gde sam nekoliko godina stanovala. Bivšu stanodavku zatekla sam na malom balkonu kako hvata poslednje zrake škrto sunca.

Usput vidim: mala prostorija u kojoj sam stanovala, prazna je.

»Eto, Vi ste stigli da me obidete, a moj Dado je letos dolazio iz Pariza. Nije svratio u Beograd, da me vidi, bio je na Lovčenu.«

Dok slušam pomalo tužne reči gospođe Vuke o bolesti i samoći, prisećam se da je u maloj prostoriji pre mene stanovao njen sestrić slikar Dado Đurić, tada student.

Ona čuva tri njegove malene slike.

»Da je došao, mogao je i sada da ih potpiše... Više bi vredele sa potpisom.«

Donosi da mi pokaže Dadova platna. Razgledam ih. Objašnjavam da ona vrede i bez potpisa. Jedno mi se dopada više od druga dva. Sva tri su iz plave, najranije faze Dada Đurića. Ili bolje: sivo-plave, jer sem tih tonova, drugih na njima nema.

»Vidite, plave su«, setno govori gospođa Vuka. »Modre. Osećate kako su hladne... Zna, Dado je stanovao u »Vašoj« sobici, ali samo nekoliko meseci. Usred zime, u najgore vreme, pobeo je gore na tavan. Tamo je imao više prostora, niko mu nije smetao. Brzo je potkrovlje pretvorio u atelje. Bio je vredan. Voleo je da radi. Ne baš da radi... već da slika. Nije se čak ni kupao, ni sekao kosu. Imao je jedan džemper, pantalone i kaput. Samo je slikao. Po celu noć. Pred zoru je silazio dole kod mene. Palili smo rešo i grejali se. Eto, čovek prosto sve zaboravi. Bila sam siromašna, bilo je takvo vreme. Nismo imali ni ogrev...«

Tihim glasom, gledajući slike, dodaje:

»Kada mi je muž umro (bio je arhitekta, gradio Novosadski sajam), dala sam Dadu ceo pribor, hartiju i boje, jer je i moj muž slikao. On se radovao kao dete: sam je mogao veoma malo da kupi. Ali, od garderobe ništa nije hteo da uzme, ni po najvećoj cići.«

Dado je došao u Beograd kod tetke iz sunčanog toplog Hercegovog, gde je završio Umetničku školu. Pomagao ga je ujak, Mirko Kujačić, koji je bio profesor u školi. Gospođa Vuka mi govori:

»Ta zima... pao je veliki sneg. Dado je dolazio prozobao i modar sa tavana... Eto, i slike su mu sleđene...«

Jedna od tri slike, sva je u plavim tonovima, sa malim grudvama bele boje. Senke su crne, neprozirne. Naziru se plave grede, prostor potkrovlja. Na podu, kao odbačen predmet, jedno ljudsko telo, nabreklo, natečeno, okrenuto nogama ka posmatraču. Modro, kao da je izvučeno iz ledene vode. Čovek-lutka leži nepomično u snu, iz koga se nikada neće podići. Oko njega grede kao da prkaju, iz njih niču grane, raste lišće; ali i ono je istog časa okamenjeno, sleđeno.

Dok zagledam svaki detalj na toj slici, gospođa Vuka priča o Dadovim prijateljima, o njegovoj devojci, koja je često dolazila. Sedela bi na tavanu dok je on spavao. Spavao je celo pre podne. Ona je prosto bdila nad njim.

»Zna, ta devojkica je bila visoka i delovala je otmeno«, dodaje posle male pauze. »Otišla je za njim u Pariz, ali nisu se našli.«

Dok sam stanovala u ovoj kući, sećam se, uproleće i leto, ulica je bila mirisna, puna sunca. Do moje sobe su dopirale grane lipa, ulazile kroz usko okno. Da je prozor bio veći, verovala sam da bi jednog jutra ušlo celo stablo. Sigurno su cvetne grane promicale i kroz otvore na krovu. Plavi led se u Dadovom ateljeu kravio i, sproleća, on je slikao vedru decu-lutke sa ružičastim telom.

Pričamo o Dadovim prijateljima. Imala je muke sa susedima.

»Verujte, ni moj Dado, ni njegovi prijatelji, nisu bili bučni. Samo su se okupljali i vodili duge razgovore. Najčešće su dolazili Šejka i Tošković. I ne samo slikari, dolazili su i pesnici. Tošković je stanovao tu, preko puta, u domu, uvek me je dozivao sa prozora. Radio je fiskulturu zimi, polunag.«

Napolju se hvata mrak; lipe pod prozorom postaju mrko zelene, a zatim crne.

Bacam još jedan pogled na »ledene« slike Dada Đurića. Gospođa Vuka dodaje:

»Da, prodaću ih, uspomene su, ali moram da se oporavim. Zelela bih da odem na more.«

Cujem njen glas dok silazim niz stepenice:

»Ali Dado, znate, on sada živi jednim drukčijim životom; ko zna, možda je sve zaboravio.«

Ponekad čovek potisne sve, zaboravi izvestan period svoga života, ne seti se gde je proveo neku godinu i šta je radio. Ostanu mu samo neki mali detalj, neki trun u svesti, koji ga muči, progomi, nagoni na sećanje. Kada na pločniku ili u nekom parku ugledam okrugle žučkaste bobice, ikada mi zapucketaju pod nogama, javi se u svesti jedna grana lipe, koja podrhtava, treperi puna žutih cvetova.

»LUTKE« MILOŠA VUŠKOVIĆA

Sarajevo, izložba »Umetnost na tlu Jugoslavije od praistorije do danas«, Skenderija, oktobar 1971.

»Tvoj ujak, Mirko Kujačić, bio je direktor Umetničke škole«

»Ne, on je bio profesor, a direktor je bio Miloš Vušković, dobar čovjek Miloš...«

(Iz intervju sa Miodragom-Dadom Đurićem)

Posmatrala sam sliku Miloša Vuškovića »Lutke«, platno iz godine 1929. U sivo-zelenom prostoru, u uglu neke odaje, gde jedva dopire slabo svetlo, na podu jedna lutka i, kraj nje, konjić.

Igračke koje je dete, zasićeno igrom, odbacilo, ili ih je neko naglo otrgao od njega. Konjić: tamno-mrk, sa crvenom trakom oko vrata, na kojoj, možda, visi žuti praporac, sa iskidanim uzdama; još kao da je zaljubljan na lučnim oprugama za koje su mu pričvršćene noge. Nevelika igračka — imitacija pravog konja. Ali ovaj je bezopasan; ne njišti, ne rže, noge su mu krute i sputane.

Pokraj konjica nešto veća lutka; pomalo ružna, načeta kidanjem. Haljina na njoj stara, sa mrljama i otiscima ručica. Veštački uvojni slepljeni, oči sive i razroke. Obrazi su naduveni, a usne naglašeno crvene.

Ove igračke, konjić i lutka Miloša Vuškovića, naslikane su tako da se tiče utisak hladnih i nepokretnih tela imbecilnih bića.

Na platnima Miodraga-Dada Đurića mogu se videti slične predstave, ali na njegovim slikama, u gotovo identično zamućenom prostoru, sivom i punom senki, smeštena su ljudska bića koja liče na lutke. U pejzažu su rasuta deca koja u igri i pokretu pre imaju osobine neživih stvari. Prikazana su tako kao da im tela održavaju na okupu skrivene sponne, federi, opruge, klinovi; iste sponne kojima se vezuju delovi igračaka — imitacija.

Đurićev čovek-lutka ili dete-lutka je zdepastog tela kao da je napunjena krpama, naduvenih ili opuštenih obraza, staklastih očiju i mrtvog pogleda. Ponekad su to bića sasvim ukočena, dok pokretima udova i mišića upravljaju nevidljivi konci.

Ove slike se ljudima-lutkama, živim-neživim bićima, Đurićeve su metafore sveta. Čovek je kod njega mehanička igračka, čijim telom vlada mrtvilo, iz čijeg bića izbija nepomičnost i smrt. Svetlost se razbija sukobljena sa monstruoznim telima. Ljudi s glavama kao bundeve žive bez vazduha, sve oko njih sahne, trune, propada.

Dok je kod učitelja Vuškovića lutka samo — igračka, kod njegovog učenika Dada lutka je metafora čoveka.

KATEDRALA SANTA MARIA DEL FIORE U FIRENCI

Firenca, leto 1970.

Stojeći pred firentinskom Katedralom, bila sam u nedoumici. Na portalu plakat — koncert u podne. Zvuci orgulja već su dopirali do stepeništa i magično privlačili. Ne želeći utisak Katedrale kao muzičke dvorane, napuštam široko osunčano stepenište, na kome mirno leže mladi, kao da su savladani lepotom portala. Nertremice ga posmatraju iz tog čudnog, ali možda najpogodnijeg položaja, prepušteni suncu i plaveti koja pada po trgu i pročelju zdanja.

Polazim uskom ulicom uz građevinu. Prisustvu Katedrale, njenom velikom telu, ništa ne može da se odupre, sve je u njoj vlasti, njoj podređeno. Bljesak glatkih fasada je zasenio okolne izloge. Mermerni zidovi odslikavaju se i ljeskaju u svakom prozoru.

Idem polako oko građevine, tik uz njeno telo, koje se ustremilo ka nebu. Zagledam fasadu koja je bez ukrasnog ornamenta. Nema reljefa niti rascvetalih grana, ne podupiru je okamenjena tela životinja niti ljudske figure. Nigde lozica niti prepletanih traka. Cela bogomolja podignuta od jednako rezanog kamena, čiji zidovi su od podnožja, pa sve do kupole sastavljeni od geometrijskog spleta crnih i belih mermernih ploča. Beli mermer, koji je preovladao, ovičen je crnim, ugrađen u njega kao u kostur ogromnog čudovišta.

Dotičem bele ploče — hladne su; prelazim dlanom preko crnih — vrede su. Crne upijaju toplotu i u istom času je zrače. Za trenutak mi se čini da na ovim zidovima neprestano traje borba. Hladne bele ploče odupiru se vrelim crnim pločama među kojima su stešnjene. Nameće se utisak da će jednog veoma toplog leta, najvrelijeg dana, užareni crni mermer iznenada buknući i rastočiti beli led Katedrale. Građevina će se rasuti i otopiti; niz firentinske ulice poteći će čudni slapovi put Arna.

Zamičem u usku ulicu, u veliku senku Katedrale. Hodam duž najvišeg zida, iznad koga se diže kube. U ulici vlada večiti hlad. Prodavnice su prilagođene toj neobičnoj klimi koju je nametnula građevina. U malim radnjama se, usred leta, prodaje vuna, topli ogrtači i zimska garderoba. Cela ulica je zelenkasta i odiše vlagom. Žurno koračam želeći da se što pre dokopam vrelom stepeništa, ispred portala.

Koncert je završen, ulazna vrata raskriljena. U ogromnoj crkvenoj lađi vlada košmar. Mnoštvo vernika muzike želi još na tren da oslušne zvuke orgulja, koji se, iako zgrušane kaplje, osipaju sa zidova, iako je orguljaš već sklopio note i ostavio svoj instrument.

Priklanjam se jednoj otvorenoj apsidi, da bih izbegla gužvu. U toj nevelikoj polukružnoj odaji, jedan čovek hitrim pokretom povlači kanap; razmiče se plišani zastor i on me propušta da prođem. Preda mnom su uske stepenice koje vode naviše. »Per Kupola«!

Stepenište je izgrađeno oko jednog betonskog stuba sa svih strana ozidano. Prostor je stešnjen; sve podseća na oluk ili slivnik za kišnicu. Ali, posle izvesnog vremena spirala se otvara. Pomišljam da sam stigla do vrha, ali to je samo ulaz za tambur. Kupola tek dolazi iznad. Stojim na osmougaonoj galeriji tambura: kao da sam se popela u jedan blistav grad, beskrajno mi stran, viđen samo u najdubljem snu. Nadamnom je islikana kupola sa božanskim svetim likovima, povorkama anđela, apostola, u začaranom gradu, sa Hristom u zlatu, na sredini. Ispod mene je ambis — brod Katedrale sa masom uzmuvanog sveta.

Posle kratkog predaha nastavljam sa uspinjanjem. Sada koračam stepeništem koje je lučno ugrađeno uz jedno od osam betonskih rebara kostura kupole. Više ne osećam zamor, iako da se krećem kroz bezvadušni prostor, ili kao da me vuku nevidljivi konci spušteni iz samog vrha kupole. Samo slabe svetiljke, nigde zvuka; promičem kroz lučni tunel koji vodi ka nebu. Dopiru samo tihi treptaji, kao da diše betonski mehur kroz koji se krećem.

Preostalo je još nekoliko stepenika, a zatim blistavo plavi otvor vodi u samo nebo. Prolazim kroz njega.

MILAN LALIĆ

IVAN BANSTOL

FOTOGRAFIJA

VIR PONOVO

POKLON

Jedanput sam vezao lastavici crvenu vunenu vrpču oko vrata. Nisam se penjao do njenog gnezda napravljeno od slame i zemlje, iznad dovratka, zviždao sam onako kako zvižde vračevi u tropskim šumama i ona je sletela na moj dlan. S crvenom vrpcom odletela je na krov. Sva moja kasnija nastojanja da lastavica ponovo sleti na dlan, završavala su se bezuspešno, ona je samo klikanjem pozdravljala moje zvižduke i lebdela iznad kuće. Ujesen je odletela. Vratila se u proleće, napravila nekoliko krugova oko kuće i sletela na krov. Zviždao sam, ona nije klikkala. Odjedanput se spustila na moje rame, a zatim na ruku, osetio sam biser na dlanu. Znao sam da je u nekom hramu, napravljenom od palminih stabala, vrhovna sveštenica boginje Sume. Biser je uzela iz oka boginje i sad je progmana od vračeva, svojih ljubavnika. Više se neće vraćati najtoplijoj liniji sunca, među ibise i kakadue. Neka se ne brine zbog naših zima i naših vetrova: njoj je osiguran boravak u mojoj glavi.

TREBA POSMATRATI

Treba se prikrasti u ponoć kolu vila. Treba posmatrati njihovu igru oko plavozelenog ognja, oko mojih očiju. Treba posmatrati crvene rogove na njihovom čelu. Treba posmatrati njihova mala bela krila, njihove obnažene grudi sa velikim bradavicama, njihove kozje noge. Ali, zatvori svoje uši voskom, kao Odisej svojim mornarima, očaraće te predvodnica svojim glasom, izaćićeš iz zaklona. Predvodnica će skinuti svoju krunu, ukrašenu cvećem kupine i staviti na tvoju glavu. Sedećeš kraj ognja, u sredini kola, posmatrajući prevodnicu nad svojom glavom. Zaspaeš, omamljen njenom pesmom, a vile će te nositi ponad krša. Ujutru ćeš se naći na Crvenoj gredi, nem i oduzet.

Treba posmatrati potajno kao poskok svoj budući zalogaj, ali bez srdžbe, ali bez divljenja. Treba posmatrati...

VIR PONOVO

Ogledao se u vodi: njegov lik je bio u protivrečnosti sa samim sobom, umnožen u stotine slika. Čeljust je plivala u viru, odvojen od glave. Pokušavao je vazda prođeti do dna. Kad bi stigao do podvodne zaravnj, tamo gde se voda guši u samoj sebi, u kovitlacu, otkrio bi i razjasnio svoj san. Kad stigne, ako ikad stigne neokrnljen, neranjiv, njegova će me senka tada ostaviti. Čeljust psa će postati moj novi lik, lik koji ostaje do okončanja svega. Da li ću osetiti bol u ustima, pevajući sa demonom u glavi, lebdeći nad virom, pretvarajući se u krik?